

Inhoud

Proloog	11
1 Onder Oostenrijk	19
2 Onder Italië	79
3 Onder de partizanen	133
4 Onder nazi-Duitsland	155
5 Onder Geallieerd Militair Bestuur	183
6 Onder Joegoslavië	209
7 In Slovenië	267
8 De rivier stroomt	293
Wie was en wie is wie in Kobarid	311
Verantwoording en in plaats van noten	321
Dankwoord	345
Geraadpleegde bronnen	351

Proloog

De grens lag er zonnig bij die zaterdagochtend. Het gras langs de smalle asfaltweg was kort gemaaid. Een betonnen huisje met zadeldak hield de wacht, ernaast een lange vlaggenstok met groene, witte en rode banen. Schuin ertegenover stond het monument voor Riccardo Giusto, die hier, op de 958 meter hoge Passo di Solarie, op 24 mei 1915 om vier uur in de ochtend een Oostenrijks-Hongaarse kogel door zijn twintigjarige hoofd geschoten had gekregen en zo als eerste van 529.025 Italianen in de Grote Oorlog was gevallen. Een groen uitgeslagen bronzen adelaar op een steenen cippus keek met gespreide vleugels en opengesperde bek naar de denkbeeldige streep die 137 passen verderop werd gemarkeerd door een blauw bord met twaalf gele sterren rond de naam Slovenija.

Ik wist dat Giusto geboren was in Udine, jong wees was geworden en als kruier op het station van zijn geboortestad had gewerkt. De geschiedenis vertelde me niet of hij een aardige jongeman en een goed mens was geweest, want dat was niet van belang geweest om ook nog een straat in een buitenwijk van Udine en een school in het nabije dorpje San Volfango naar zich vernoemd te krijgen.

Het land aan de andere kant van de grens riep geen bijzondere gevoelens op. Het hoorde bij de EU, de hoofdstad heette Ljubljana, toeristen reden er doorheen op weg naar de Kroatische kust en

ze hadden een keer zonder al te veel succes aan het EK voetbal meegedaan, veel meer wist ik er niet van. Vóór 1991 was het nog gewoon deel van Joegoslavië geweest. Uit dat verleden doken vooral associaties op met maarschalksocialisme, geblakerde *čevap-čiči* en goedkope vakantiebestemmingen met te volle zonovergoten stranden. En dan was er ook nog die burgeroorlog geweest, die de boel over de grens er ook al niet aantrekkelijker op had gemaakt.

Nee, dan Italië. Dat voelde van noord tot zuid als thuis, met een taal die was te begrijpen, eten om van te smullen, een overdaad aan kunstschaten en bijzondere architectuur, de weelde van veel favoriete schrijvers, filmers en kunstenaars, en het leven als volkstheater.

Normaal gesproken was een voetje over de grens genoeg geweest, om vervolgens snel rechtsomkeert te maken en in Cividale del Friuli, het dichtstbijzijnde stadje, een espresso aan de bar te drinken, een bezoek te brengen aan de tempel van de Longobarden, of een zachte grappa te kopen bij de lokale slijterij. Ware het niet dat goede kennis Nick, een Britse archeoloog die in Slovenië onderzoek deed, had aangeraden toch de grens over te gaan, want op een halfuurtje rijden lag Kobarid, een dorp met een volgens hem interessant museum gewijd aan het Isonzofront in de Eerste Wereldoorlog.

De wil om verder te kijken dan het westfront was er altijd al geweest, maar het was er nooit van gekomen. Deze keer dus wel. Even keek ik opzij naar Diana. Nieuwsgierig, maar ook een beetje ongemakkelijk stuurde ik de Volvo 240 DLS richting het blauwe bord, om stoutmoedig te gaan waar we nog nooit waren geweest. Meteen ging de TomTom, een antieke versie met beperkte kaartcapaciteit, op blanco. Geen paniek, tevoren had ik een blik geworpen op de meegenomen *Carta topografica per escursionisti* voor de grensstreek rond de Valli del Natisone; ook zonder elektronische wegwijzer was de route eenvoudig: de berg Kolovrat af, naar links en dan alsmear rechtdoor.

Terwijl we naar beneden zigzagden ontvouwde zich een uitzicht dat gedachten aan oorlog, welke dan ook, uitbande. Een smaragdgroene rivier kronkelde zich door een vallei en aan de overzijde liep een bergketen met toppen die nog besneeuwd waren. Beneden opende zich een imponerende brede vlakte met een vrijwel rechte weg en aan weerszijden weilanden en bergen. Na een flauwe bocht naar links vernauwde het landschap zich en begon de weg te slingeren. Bomen belemmerden het zicht aan de rechterkant, maar toch was te zien hoe helder de rivier met zijn betoverende kleur was.

Op een rotsige heuvel verderop schitterde in het zonlicht een wit kerkje op drie hoekige grijze plateaus, als een verdwaalde vuurtoren in een zee van groen. Eronder lag, wit met rode daken, Kobarid.

De uitspraak van de plaatsnaam had ik me thuis al eigen gemaakt, het was geen Kobarit, maar Kobariet. Een naam als die van een edelsteen.

Een houthutser en een affuit vormden samen met het plaatsnaambord het welkomstcomité. Bordjes met het opschrift *Kobariški muzej* leidden langs een tankstation, twee fabrieken, een appartementenhotel, een Ford-dealer, huizen gestuukt in wit (maar ook in mintgroen, lichtgeel, azuurblauw of feloranje), een kledingwinkel, een bloemist en een pizzeria naar een kleine parkeerplaats. Erachter lagen een basketbalveldje en een voetbalveld. Bebooste bergen op de achtergrond maakten het decor compleet.

De lucht verschilde vast niet veel van de Italiaanse daarnet op hemelsbreed vijftien kilometer afstand, maar de plek voelde anders, ongemakkelijker, ontoegankelijker. Wat betekende bijvoorbeeld *zgodovinski kraj* op een bruin bord, toen we Kobarid binnenreden? Een enkele passant keek keurend, maar de meesten vermeden oogcontact.

Om de hoek lag het museum, te herkennen aan een grote staande granaat en een houthutser naast de ingangsboog. Voor een

museum was het niet erg groot, maar in de lange dorpsstraat was het wel een van de grootste en statigste gebouwen. Het uiterlijk was klassiek symmetrisch, passend bij de leeftijd van naar schatting driehonderd jaar, met natuurstenen raamluiken en bruine houten luiken. Een schuin dak kraagde over de witgepleisterde muren. Als palazzo had het zo in Italië kunnen staan.

Binnen ging het nauwelijks over de strategische details van de in totaal twaalf slagen van het Isonzofront. In het Sloveens heette de smaragdgroene rivier Soča en dus spraken ze in het museum van *Soška fronta*, het Sočafront. Verdeeld over een begane grond en twee verdiepingen toonden foto's, dagboekfragmenten, ontplofte granaten, verroest prikkeldraad, uniformen, pikhouwelen, sneeuwbrillen, doorboorde helmen en andere voorwerpen hoe zwaar de oorlog in de sneeuw en bergen was geweest. Het oorlogsgeweld had geen onderscheid gemaakt tussen de militairen in de Italiaanse, Duitse en Oostenrijks-Hongaarse legers.

Apart in een hoek hing een grote portretfoto van Ernest Hemingway op latere leeftijd. Hij hier? Ernaast twee foto's van een jonge Hemingway, liggend op een ziekenhuisbed van het Amerikaanse Rode Kruis in Milaan en staand met een wandelstok en in uniform tussen drie verpleegsters. Vervolgens trokken drie facsimilepagina's van het manuscript van *A Farewell to Arms* de aandacht:

You know Caporetto?

Yes, I said. I remembered it as a little white town with a campanile in a valley. Was it a campanile or was it the tower on the church? It was a ~~near~~ clean little white town and there was a fine fountain in the square.

Hemingway was hier dus echt geweest? In elk geval had hij Kobarid een plek in de wereldliteratuur gegeven.

Nog even snel ter afsluiting twee kleine zalen bekijken die ge-

wijd waren aan de geschiedenis van Kobarid zelf, dan terug richting Passo di Solarie, naar de Kolovrat voor een openluchtmuseum met Italiaanse loopgraven en daarna was ik voorlopig wel klaar met Kobarid en Slovenië.

De eerste van een rij foto's aan de muren stamde uit 1890. Hierop waren de inwoners, poserend op het dorpsplein met de kerk en een grote lindeboom, nog ingezetenen van het Oostenrijks-Hongaarse Rijk. Op de volgende, gemaakt na mei 1915, was Kobarid ingenomen door de Italianen en liet koning Victor Emanuel zich met de Franse generaal Joffre in een open auto rondrijden door het dorp dat voor hen Caporetto heette. Een vage foto van een handenschuddende keizer Karel, de opvolger van de oude Frans Jozef, was symbolisch voor de korte periode na oktober 1917, toen Kobarid zich even weer onderdeel van het Habsburgse Rijk mocht noemen, want de voetballers die 21 jaar later op de foto waren gegaan bezaten al jaren een Italiaans paspoort. Samen met vele anderen uit de buurt hadden ze Mussolini, staand en wuivend in zijn Alfa Romeo, als hun *Duce* verwelkomd, toen hij het Eerste Wereldoorlog-ossuarium boven het dorp kwam inwijden. In 1943, onmiddellijk na de capitulatie van fascistisch Italië, was Kobarid 52 dagen de hoofdstad geweest van een partizanenrepubliek. Daarna was het twee jaar bezet geweest door de nazi's en had het net als in de Oostenrijkse tijd een tweede, Duitse naam gehad: Karfreit. Tussen 1945 en 1947 hadden Amerikaanse militairen de streek rond Kobarid bestuurd, in afwachting van de beslissing of het gebied weer aan Italië of aan het nieuwe, socialistische Joegoslavië van Tito zou worden toegewezen. Deze keer was generaal Eisenhower in een open auto door het dorp gereden. Toch had de bevolking ervoor gekozen zich aan te sluiten bij Joegoslavië. Vervolgens was het de beurt geweest aan Tito om Kobarid tweemaal in een open auto te bezoeken, de ene keer wuivend in gezelschap van Nasser en de andere keer samen met Haile Selassie. De lokale geschiedenis werd afgesloten met foto's van de Tien-

daagse Oorlog in 1991 en het hijsen van weer een nieuwe nationale vlag, toen Slovenië zijn onafhankelijkheid had veiliggesteld.

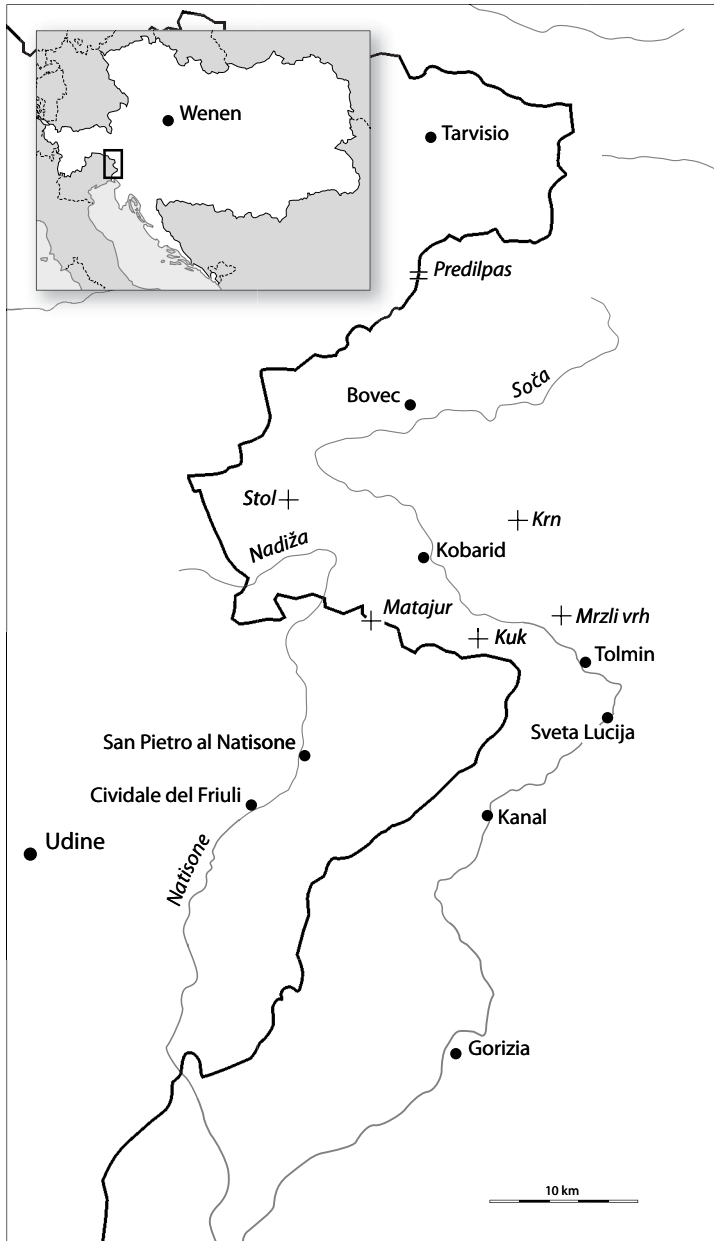
Hoeveel geschiedenis kon een mens, kon een plaats hebben? Het was al moeilijk voorstelbaar dat dit dorp, verstopt tussen de bergen en aan de rand van het nietige Slovenië, een van de belangrijkste strijdtonelen van de Eerste Wereldoorlog was geweest, zeker nu het zich laafde aan een behaaglijke lentezon. De Grote Geschiedenis had het niet bij die ene uitzonderlijke keer gelaten, maar was vaker langsgekomen en in ongekend veel beroemde levende lijven.

Op het dorpsplein stond nog steeds een kerk met een klokkentoren. De barokke spits bestond uit drie geplette bollen. De lindeboom van de foto in het museum was verdwenen, verderop spreidde een stevige kastanjeboom zijn takken en bladeren uit over een houten bank rond zijn stam. De verharde grond had plaatsgemaakt voor een stilleven van asfalt, voorsorteerpijlen en twee schuin de weg overstekende zebrapaden die samenkwamen voor de kerk; de navel van het dorp was geëvolueerd tot een doorgangsroute voor auto's, bussen, vrachtauto's en houttransporten. Ook elders overschaduwde de tegenwoordige tijd het verleden. Aan de oude huizen hingen uithangborden en banieren die in primaire kleuren om het hardst riepen dat dit hét adres was voor *canoëing, rafting, canyoning, mountain biking* en *fly fishing*. Op meerdere plekken waren kamers en appartementen te huur. Een bar met de naam Cinca Marinca heette *bikers welcome*. Zijn buurman bood *cheap meals* aan.

Zo te zien liepen ze hier niet met hun geschiedenis te koop.

De getoonde chronologische glimp in het museum, zonder uitleg over oorzaak en gevolg, was nogal deterministisch. Alsof de gebeurtenissen in en om Kobarid hadden plaatsgevonden zodat Kobarid kon worden wat het vandaag is. Maar geschiedenis is chaos. Toch moest het mogelijk zijn om enige lijn in de geschie-

denis van Kobarid te ontdekken door te onderzoeken wat er precies was gebeurd tijdens al die verschillende wisselingen van de macht. Het dorp, letterlijk en figuurlijk gelegen op een breuklijn, want er was in 1976 ook nog een zware aardbeving geweest, was een extreem voorbeeld van hoe een grensplaats speelbal van de geschiedenis was geworden. Hoe waren de inwoners daarmee omgegaan, hoe was hun dagelijks leven geweest? Want onder al die vingers van machthebbers en generaals die Kobarid op landkaarten en stafkaarten hadden aangewezen hadden geen abstracte getallen gezeten, maar mensen, met al hun goede en slechte eigenschappen. Iedere keer, na weer een wisseling van de wacht, hadden ze keuzes moeten maken: meedoen, dulden, de andere kant op kijken, in verzet komen, verraden, weggaan of het beste ervan maken. Wat was er, als in deze kleine gemeenschap weer een nieuwe vlag was gehesen, gebeurd met de mensen die al dan niet vol overgave met het voorafgaande regime hadden samengewerkt? Woonden zij of hun nazaten er nog? Werd er over hen nog gesproken of juist gezwegen? En: wat hadden ze hier met al die geschiedenis gedaan? Wat deelden ze met de buitenwereld en wat hielden ze voor zichzelf? Welke gebeurtenissen plaatsten ze in de vitrine die Geschiedenis heette en welke hadden ze weggehaald? Wie was bijvoorbeeld de man in een lang gewaad die op het plein in een meer dan levensgroot bronzen beeld was vereeuwigd? Terwijl ik om me heen keek drong zich nog een vraag op. Had de geschiedenis de plek gemaakt of had de plek de geschiedenis gemaakt?

I

Onder Oostenrijk

1500-1915

Op 12 april 1500 werd Kobarid een minuscuul deeltje van het Habsburgse Rijk. Daarvoor was geen gewapende strijd nodig; Leonard van Gorizia hoefde er alleen maar zijn laatste adem voor uit te blazen. De zestigjarige was de laatste graaf van Gorizia, want zijn twee huwelijken waren kinderloos gebleven. De laatste jaren van zijn leven had Leonard zich afgevraagd aan welke machthebber hij zijn grootgrondbezit zou nalaten. Ook Kobarid, verscho- len tussen de uitlopers van de Julische Alpen en gelegen aan de 137 kilometer lange, in de Golf van Triëst uitmondende bergrivier Soča, behoorde tot zijn bezit. Eerst neigde Leonard ernaar om de republiek Venetië gelukkig te maken, maar uiteindelijk besloot hij zijn land na te laten aan de Habsburgers. Kort voor zijn dood had hij daarom een erfverdrag gesloten met koning Maximiliaan I, de heerser van het Heilige Roomse Rijk die acht jaar later ook de eerste keizer van het Habsburgse Rijk zou worden. Voor de zekerheid, want met Venetië wist je het maar nooit, trokken Oostenrijkse troepen al de dag na Leonards dood Gorizia binnen.

De bronnen vertellen niet hoe de tientallen inwoners van Kobarid, boerend vanuit een handjevol houten huizen met rieten daken, hebben gereageerd op het feit dat het graafschap waarvan zij ingezetenen waren voortaan bij Oostenrijk hoorde. Ook is er weinig bekend over wat de Kobariders ervan vonden dat de Habsburgse heersers hun rijk door veroveringen, maar vooral door hu-

welijken en verervingen, in de drie eeuwen erna lieten uitgroeien tot een Centraal- en Oost-Europese macht met uitlopers naar het zuiden, naar Noord-Italië, Slovenië, Istrië en Dalmatië. Zouden ze stilgestaan hebben bij het feit dat ‘hun’ Habsburgse Oostenrijk met Rusland, Pruisen, Engeland en Frankrijk tot de belangrijkste machtsblokken in Europa behoorde? Wel staat vast dat ze er in maart 1797 getuige van waren dat er landen waren die de macht van de Habsburgers probeerden te breken en hen zelfs met legers aanvielen. Ineens stonden er Franse revolutionaire troepen op het dorpsplein, met aan het hoofd een generaal die Napoleon Bonaparte heette. Volgens de overlevering heeft Loijz Urbančič, uitbater van de herberg Kotlar en in die dagen tevens de burgemeester van Kobarid, hem een beker wijn aangeboden. Twaalf jaar later was Napoleon keizer, had hij Oostenrijk weer eens in een oorlog verslagen en had hij Kobarid, dat als Caporetto meermaals in zijn memoires voorkomt, aan zijn bezit toegevoegd. Uiteindelijk zou Kobarid vier jaar lang, van 1809 tot 1813, deel zijn van de Franse Illyrische provincies. Een intermezzo vergeleken bij de ruim vier eeuwen die ze in totaal ‘onder de adelaar’ waren.

In de tweede helft van de negentiende eeuw konden de ruim zeventhonderd inwoners zich al niet meer indenken dat ze ooit niet bij Oostenrijk hadden gehoord. Voor hen was het bijna een natuurwet dat ze als Slovenen werden bestuurd vanuit de Hofburg in het vierhonderd kilometer noordoostelijker gelegen Wenen. Ze waren eraan gewend dat hun dorp in Duitstalige kranten en documenten meestal Karfreit, regelmatig Caporetto en slechts zelden Kobarid werd genoemd. Het was normaal dat douanebeambten, politiemannen en militairen in Oostenrijkse uniformen door de straten liepen. Op briefkaarten plakten ze postzegels met de beeltenis van hun keizer Frans Jozef. De zwart-gele vlag van het Habsburgse Rijk beschouwden ze als hun vlag. Thuis bakten de dorpsvrouwen net zo lief *strudel* als *potica* of *gubana*.

Hun Kobarid, omringd door de Krn met zijn scherpe kale top, de conische berg Matajur, de Stol met zijn slingerende drakenrug en het 'kleintje', de Kuk, was uitgegroeid tot een dorp dat de rol van 'stad' vervulde voor 32 omringende gehuchten en dorpjes. Bij verschillende herbergen kon je aan de toog terecht voor een *štampërle*, een borrel in een glaasje van 0,3 deciliter, meerdere kleermakers naaiden desgewenst een zondags pak of een feestjurk in elkaar, de smid draaide zijn hand niet om voor een stevig ijzeren hekwerk of een nieuw hoefijzer, de timmerman maakte tegen gepaste betaling een houten kast of kist op maat, en wie ging trouwen liet door een van de schoenmakers een paar nette schoenen maken. Langs de Soča waren nog drie andere plaatsen op dezelfde manier en op min of meer geregelde afstand van elkaar uitgegroeid tot een centrale plaats voor de omliggende gehuchten en dorpjes: Bovec, dat 21 kilometer stroomopwaarts lag, Tolmin op 16 kilometer stroomafwaarts, en Kanal, dat weer 19 kilometer verderop aan de Soča lag. Vanaf Kanal was het nog ongeveer 23 kilometer naar Gorizia, met 16.000 overwegend Italiaanssprekende inwoners de echte stad in de Sočavallei.

Burgemeester van Kobarid was Izidor Pagliaruzzi, tevens grootgrondbezitter. Anders dan zijn Italiaans aandoende naam misschien doet geloven was hij een echte Sloveen. Zijn vermogende voorouders waren in de achttiende eeuw vanuit Solkan bij Gorizia naar Kobarid getrokken. Zelf was hij in 1838, op zijn achttiende, naar de hoofdstad Wenen gegaan om rechten te studeren, maar na de plotselinge dood van zijn oudere broer had hij zijn studie afgebroken en was hij teruggekeerd om te helpen met het beheer van het familiebezit. Met vrouw en kinderen woonde hij op het plein in een groot vrijstaand huis dat ook diende als herberg en postkantoor. Daarnaast was hij een papierfabriekje en een draperiemakerij begonnen, maar die waren al snel failliet gegaan.

Liever legde Pagliaruzzi zich toe op de bijenteelt. Zoals het een Sloveen betaamde, had hij kunnen zeggen, want was Anton Janša

niet hofimker geweest van keizerin Maria Theresia, die tussen 1740 en 1780 over het Habsburgse Rijk regeerde, en had diezelfde Janša niet vele handboeken over apicultuur geschreven? Bovendien was de Sloveense bijensoort, de krainerbij, zeer geliefd bij imkers, omdat hij goed bestand was tegen ziekten en een zacht-aardig karakter had. Er was echter één probleem: de omgeving van Kobarid was te vochtig om bijen te houden, want ten westen van het dorp lag een moerasachtige vlakte, die Blato (Modder) werd genoemd. Regelmatig zorgde de Idrija, een riviertje dat aan de voet van de Matajur ontsprong en door Blato slingerde, voor overstromingen. Toch wilde Pagliaruzzi bijen houden en honing maken. Op een dag ontwierp hij een platte en gemakkelijk te vervoeren bijenkast met uitneembare honingraten. Met honderden tegelijk werden de ‘Kobarid-bijenkasten’, aan de voorzijde beschilderd met bontgekleurde folkloristische scènes, op karren gebonden en naar plekken gebracht waar wel geschikte weiden en velden waren. Die lagen vooral aan de andere kant van de Matajur, in de buurt van het nu Italiaanse Cividale del Friuli, dat toen nog bij het Oostenrijkse Rijk hoorde. Op 15 augustus, Maria-Hemelvaart, was het de gewoonte om de kasten met bijenvolken nog verder weg te brengen, naar de Karst in het zuiden, om ze dan halverwege september weer op te halen. Ter stimulering van de bijenteelt schonk Pagliaruzzi ook nog eens aan elke school in de omgeving een bijenkast.

Als burgemeester stond hij bekend als eerlijk, maar ook streng en veeleisend. Van lanterfanters moest hij niets hebben. Dat maakte hem niet bij iedereen geliefd, maar dat kon hem weinig schelen. In het dorp was één man met wie hij dagelijks de gebeurtenissen in de wereld doornam, zijn goede vriend deken Andrej Jekše, de kleine, zwaarlijvige pater van Kobarid.

Het wereldnieuws drong meestal met enige vertraging tot Kobarid door. Neem de revolutionaire gebeurtenissen en ontwikkelin-

gen in 1848. Ver weg van Kobarid was het begonnen, in Frankrijk, waar onlusten hadden geleid tot het einde van de monarchie en het begin van de Tweede Republiek. Al snel was het vuur van de revolutie overgeslagen naar andere Europese monarchieën. Op maandag 13 maart 1848 was er ook in Wenen, waar keizer Ferdinand zetelde, iets ontstaan wat *Die Wiener Zeitung* omschreef als ‘onrust’. De woede van de massa had zich vooral gericht op staatskanselier Von Metternich, die al 35 jaar betrokken was geweest bij de conservatieve politiek van het Habsburgse Rijk. De mensen wisten niet dat Von Metternich uit afschuw voor het geweld van de Franse Revolutie en de verwoestende oorlogen van Napoleon gemeend had er alles aan te moeten doen om de rust in Europa te bewaren. Ze zagen Von Metternich als de verpersoonlijking van het absolutisme in het rijk. Keizer Ferdinand, bang voor een echte revolutie, had zijn staatskanselier geofferd, die daarop naar Londen was gevlucht. Een woeste massa had daarna Von Metternichs villa aan de Rennweg kort en klein geslagen. Toen vervolgens ook nog studenten gewapend door de straten van Wenen waren getrokken, waren extra troepen ingezet om de Hofburg te beschermen. Ook waren kanonnen op straat opgesteld. Pas anderhalve week later was in *Kmetijske in Rokodelske Novice* (*Het Agrarisch en Ambachts Nieuws*) in het Sloveens zwart-op-wit het nieuws verschenen dat het afgelopen was met Von Metternich en de staatscensuur.

Hierna was de onrust nog niet verdwenen. De Hongaren in het rijk hadden het woord onafhankelijkheid in de mond genomen en het koninkrijk Lombardije-Venetië, met Oostenrijk verbonden door een personele unie, was zelfs in opstand gekomen, gedreven door het idee van *Risorgimento*, de herrijzenis van een verenigd Italië. Even had het oude rijk terrein moeten prijsgeven, maar aan het einde van 1848 had alleen Venetië de Oostenrijkse troepen kunnen verdrijven en een eigen staat, de Republiek San Marco, uitgeroepen. Toch was het voor de 55-jarige Ferdinand al-

lemaal te veel geweest. Nadat in oktober in Wenen voor korte tijd weer een opstand was uitgebroken, was hij naar de vestingstad Olmütz in Moravië gevlucht. Daar had hij zich in het bisschoppelijk paleis door zijn familie, met name zijn schoonzus Sophie, 'de enige kerel aan het Weense hof', laten overhalen de troon over te doen aan een nieuwe generatie, aan zijn achttienjarige neef Frans Jozef. Op die manier zou hij de verschillende volkeren in zijn rijk het idee geven dat er iets zou veranderen. In werkelijkheid was alles weer het oude geworden, want de nieuwe keizer, een conservatief in een jong lichaam, had Von Metternich terughaald als adviseur en Venetië met geweld weer bij het rijk gevoegd.

In Kobarid waren ze niet heel erg verbaasd geweest dat er ineens een nieuwe keizer was, want Ferdinand had niet voor niets de bijnaam 'De Goeiige'. Hij had erom bekendgestaan te zachtvaardig te zijn. Vroeg of laat had hij het niet volgehouden. Leve dus de nieuwe keizer en dat God hem mocht bijstaan, maar het harde dagelijkse boerenleven in de Sočavallei was gewoon verdergegaan. Vrouwen en meisjes hadden zittend voor hun huizen met een houtblokje voorzien van korte ijzeren punten de korrels van de gedroogde maiskolven geschraapt. De mannen en jongens hadden de koeien, schapen en geiten verzorgd, nadat ze die eind september van de bergweiden hadden gehaald. Het inmaken van groenten was dan weer vrouwenwerk geweest. De winter hadden de mannen gebruikt voor reparaties aan werktuigen. In februari, aan het begin van de vastentijd, waren de maskers tevoorschijn gehaald om carnaval te vieren. Eind mei hadden jongens het vee weer naar de bergflanken gebracht. Aan het einde van de zomer hadden de mannen hun zeisen gescherpt en het gras gemaaid. De vrouwen en meisjes hadden het vervolgens dagelijks geschud tot het droog genoeg was geweest om in een kleine hooimijt op te slaan. Naar de kerk gaan, biechten, en bidden voor goede oog-

sten, bescherming tegen dierziekten, en een goede gezondheid hadden ze het hele jaar door gedaan.

Op dit generaties oude levensritme, bepaald door de seizoenen en welluidende kerkklokken, hadden bestuurlijke hervormingen geen invloed gehad. De koeien hadden niet ineens op een ander moment van de dag gemolken moeten worden en de mais had niet eerder of later geoogst hoeven worden, nadat in Wenen een besluit was genomen waardoor ze de ene dag in 1849 nog onderdeel waren geweest van het koninkrijk Illyrië met als hoofdstad Ljubljana en de volgende wakker waren geworden in het nieuwe kroonland Küstenland met als hoofdstad Triëst.

Keizer Frans Jozef was voor zijn onderdanen aan de Soča de eerste zeven jaar van zijn regering net zo abstract geweest als bijna alle keizers voor hem. Alleen keizer Leopold I (1640-1705) had een keer geluncht in Kobarid en een keizerlijke krabbel achtergelaten op de achterkant van het koor in het kerkje van Svino, het één kilometer zuidwestelijker gelegen satellietgehucht van Kobarid. Het enige directe contact met Frans Jozef had bestaan uit een in de hand gedrukte dukaat of kruizer. Daarop was hij afgebeeld als een vergoddelijkte Romeinse keizer, het hoofd getooid met een lauwerkrans, en het haar, het krulsnorretje en zijn trekken ideaal gestileerd. Maar op een dag in 1855 was ineens een heerser van vlees en bloed in Kobarid uitgestapt, een man die liever met een rijtuig reisde dan met een modern monster als de stoomtrein, een soeverein wiens snor ook in het echt goed zat en die op de lange terugweg van een reis naar Italië van de nood een deugd maakte door in Kobarid een tussenstop te maken en er te overnachten. Het was een uitgemaakte zaak geweest dat hij zijn keizerlijke hoofd bij Pagliaruzzi te ruste zou leggen. Het verhaal luidt dat Pagliaruzzi hem ook nog heeft meegenomen naar Blato, het zompige stuk grond net buiten het dorp. De burgemeester zou de keizer erop hebben gewezen dat de overstromingen gevaar gingen met

een slechte lucht en dat het de gezondheid van de inwoners van Kobarid ten goede zou komen als het riviertje de Idrija zou worden omgeleid. De keizer had hem welwillend aangehoord en was de volgende dag doorgereisd.

Frans Jozef had in de eerste jaren na zijn onverwachte bezoek aan Kobarid grotere zorgen aan zijn hoofd dan de omlegging van een lokaal riviertje. Binnen het rijk bleef het onrustig; de keizer en zijn staatsminister Anton von Schmerling – ‘adviseur’ Von Metternich was in 1859 op 85-jarige leeftijd overleden – probeerden onrust en onvrede weg te nemen door in 1861 een hervorming van het parlement en een vorm van verkiezingen toe te staan. Von Schmerling regelde het verkiezingssysteem wel zo dat overal de Duitssprekenden en de landeigenaren, ook als ze in de minderheid waren, hun macht konden behouden: alleen wie land bezat of een hoge belasting betaalde had stemrecht. Arbeiders, eenvoudige boeren en de meeste vrouwen waren uitgesloten, dus ook bijna alle inwoners van Kobarid.

Pagliaruzzi werd in 1870 in de Landdag van het graafschap Gorizia en Gradisca gekozen: hij kreeg 59 van de 75 uitgebrachte stemmen van de ongeveer 300 stemgerechtigden in de districten Kobarid, Tolmin, Bovec, Kanal en Ajdovščina. Regelmatig reisde hij af naar Gorizia, om op de eerste verdieping van het vijftiende-eeuwse Palazzo Provinciale te vergaderen. Na jaren praten, bidden, smeken en de keizer bij de afsluiting van elke Landdagvergadering driewerf een lang leven toewensen kreeg hij het voor elkaar dat er geld kwam om Blato met behulp van drie molens droog te leggen en de Idrija om te leggen en te kanaliseren.

Voor de meeste mensen in Kobarid veranderde er weinig tot niets. De Kobariders konden nog steeds bij Johann Grunter terecht voor een tinctuur tegen wantsen, een zalfje tegen likdoorns en een smeersel om hun schoenen weer waterdicht te maken, en de Sočavallei bleef een economisch achtergebleven gebied in een uithoek van het rijk.